

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

ALZIRA

LA RIBERA ALTA

ACADÈ
MIA VA
LENCI
ANA DE
LA LL
NGUA

AJUNTAMENT
D'ALZIRA

INSTITUT CARTOGRÀFIC VALENCIÀ

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
SECCIÓ D'ONOMÀSTICA

COORDINACIÓ I GESTIÓ
Unitat de Recursos Lingüísticotècnics

REULL I TEXT
Aurelià J. Lairón Pla
Pablo García Alós

AMB LA COL·LABORACIÓ DE
Jesús Leonard Giménez Giménez

MAQUETACIÓ I GRAFISME
Esperança Martínez Molina

© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Col·lecció: Onomàstica

Sèrie: Toponímia dels Pobles Valencians
Alzira, 163

Editat per: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Av. de la Constitució, 284
46019 València
Tel.: 96 387 40 23
Adreça electrònica: avl@gva.es

Amb la col·laboració de l'Ajuntament d'Alzira

ISBN: 978-84-482-5709-5

Depòsit legal: V-318-2012

Impressió: gràfiques vimar
Alzira de 1992 • 11 • 94, 96 191 62 20 • Ricoma • València

www.avl.gva.es

ALZIRA

Municipi que pertany a la comarca de la Ribera Alta del Xúquer. Té una extensió de poc més de 110 km². El terme municipal limita al nord amb els termes municipals de Guadassuar, Algemesí, Benicull de Xúquer i Polinyà de Xúquer; al sud, amb els de Carcaixent, Benifairó de la Valldigna, Simat de la Valldigna i Tavernes de la Valldigna; a l'est, amb els de Corbera, Llaurí i Favara, i a l'oest, amb els de Massalavés, Alberic i Benimuslem. L'enclavament de la Garrofera, que també pertany al terme, limita al nord amb el terme de Guadassuar; al sud, amb el d'Antella; al sud-est, amb el d'Alberic; a l'est, amb el de Benimodo (el Resselany), i a l'oest, amb el de Tous. La població d'Alzira s'aproxima als 45.000 habitants (22.876 dones i 21.882 hòmens).

El municipi, situat entre els 14 i els 20 metres sobre el nivell del mar, es troba entre els meridians 3° 10' i 3° 23' de longitud oest i els paral·lels 39° 4' i 39° 11' de latitud nord.

La ciutat d'Alzira, que disposa d'excel·lents vies de comunicació, exercix la capitalitat històrica, administrativa, comercial i industrial de la Ribera Alta, la qual, conjuntament amb la Ribera Baixa, constitueix la demarcació històrica i la configuració geogràfica de la Ribera del Xúquer, comarca que ara mateix ratlla els 300.000 habitants.

El nucli de població es troba majoritàriament a la dreta del riu Xúquer i dista de la capital de província 36 quilòmetres. El nucli, central i modern, està situat entre els llits del riu Xúquer i del barranc de Barxeta i en l'antic raval de Sant Agustí i està vertebrat per l'avinguda dels Sants Patrons. Els barris més importants són les Barraques (l'antic raval de Santa Maria), l'Alquerieta (nucli que es constituí a finals del segle XIX i principis del segle XX sobre la muntanya de Rios), la Muntanyeta (al peu del tossal del Salvador), el Torrejó, la Graella i la Garrofera (enclavament situat fora del nucli urbà). També hi ha diferents urbanitzacions, entre les quals destaquen les del Respirall, Sant Bernat de la Murta i el Racó. Té com a annex el poblat de la Barraca d'Aigües Vives, constituït l'any 2000 en entitat local menor. Actualment la zona d'expansió de la ciutat és la partida de Tulell.

Quant a l'orografia, cal destacar les serres de Corbera, la Murta i les Agulles, entre les quals es disposen les valls de la Murta, de la Casella i d'Aigües Vives, i les cotes màximes de la Ratlla (625 m), les Orelles d'Ase (592 m), la Creu del Cardenal (543 m) i el tallat Roig (394 m).

El clima és típicament mediterrani, amb pluges que normalment són escasses i molt irregulars, però que sovint provoquen la crescuda, quan no l'eixida de mare, del Xúquer. Anys de riades catastròfiques foren, entre altres, 1320, 1406, 1473, 1517, 1590, 1632, 1714, 1754, 1805,

1864, 1923, i 1987, encara que la més present en la memòria de tots és la pantanada de Tous de 1982.

El terme municipal alzireny ha estat poblat des de la prehistòria. Els jaciments arqueològics ens mostren nombrosos llocs habitats. Del període Paleolític aparegueren restes en les Cases de Xixerà i en la cova d'Alfons; de l'Eneolític, en la cova de les Aranyes i en la dels Gats (amb vasos campaniformes molt interessants); de l'Edat del Bronze són el poblat de la Muntanya Assolada i les Cases de Montcada; de l'època romana són el Sequer de Sant Bernat i la necròpolis del Camí d'Albalat.

Respecte dels orígens d'Alzira, historiadors i estudiosos han manifestat opinions molt disperses. Per a alguns, tot i que cada vegada hi ha menys evidències, la ciutat és la successora de la Sucro ibèrica, i uns altres, la majoria, coincidixen a afirmar que és una fundació netament musulmana. El fet cert és que el topònim reflectix clarament la circumstància geogràfica de l'antiga vila: un nucli de població envoltat per les aigües del riu Xúquer i del barranc de Barxeta.

Durant el domini musulmà Alzira va ser una població tan important que va arribar a tindre governació pròpia. Amb els almoràvits va ser un focus destacat en diverses rebel·lions contra els cristians i, amb l'intent d'unificació almohade, es va declarar partidària d'estos.

Eren nombroses les alqueries que s'escampaven pel territori alzireny. La vila, completament emmurallada, comptava amb diverses portes d'accés, diferents mesquites, cases de banys, molins, etc. Jaume I la va prendre per als cristians i la va incorporar a la civilització cristianooccidental la vespra de Sant Silvestre, és a dir, el 30 de desembre de 1242.

El rei conqueridor, que sentia especial predilecció per la vila, li va atorgar infinitat de privilegis, entre els quals destaca el de mer i mixt imperi, amb jurisdicció en causes civils i criminals sobre 42 pobles; també li va donar en propietat la séquia Reial. El rei Alfons I el Liberal li va concedir el 1286 la celebració d'una fira des del dia de Sant Llorenç fins a finals d'agost. Durant l'època foral Alzira va prendre part activa en la Guerra de la Unió, participà com a vila reial en les Corts del Regne i va tindre un paper destacat en el Compromís de Casp.

Tot i que hauria pogut tindre el títol de ciutat dos segles abans, atenent la seua importància històrica, demogràfica i econòmica, i per la voluntat de la monarquia, la vila no va voler rebre este títol fins a l'any 1876, en què el monarca Alfons XII li'l va atorgar.

Al llarg dels temps tingueren convent a Alzira els agustins (Aigües Vives i Sant Agustí), les cistercenques (Santa Maria Magdalena), els jerònims (Santa Maria de la Murta), les agustines (Santa Llúcia), els franciscans (Santa Bàrbara), els trinitaris (Sant Bernat), els caputxins (l'Encarnació) i les

caputxines (Mare de Déu dels Àngels). Al segle XIX s'hi establiren els col·legis dels escolapis, el de les escolàpies, el de les franciscanes i la Congregació de les Germanetes d'Ancians Desemparats; a primeries del segle XX, el col·legi de les Filles de la Caritat de Sant Vicent de Paül, i en la segona mitat del mateix segle, el de les obreres de la Creu.

Pel que fa a l'economia presenta un equilibri entre els tres sectors productius. L'agricultura era, fins fa tres dècades, l'activitat més important, en què destacava el conreu de la taronja, del qual es tenen notícies ja l'any 1447 (alqueria de Garcerà Martorell de la partida de l'Alcudiola). A finals del XVIII i principis del XIX va començar a ser conreu intensiu, i al costat de les primeres plantacions que correspongueren a la varietat comuna, en van sorgir d'altres com la nàvel, la sanguina o la verna. En l'actualitat són més de 55.000 les fanecades que al terme es dediquen al conreu de cítrics, tot i que ara mateix la producció està en retrocés, cosa que ha afavorit el conreu d'altres arbres fruiters, especialment del caqui, que ocupa ja una gran extensió. Alzira ha sigut coneguda tradicionalment com la ciutat de la taronja. Blasco Ibáñez es va inspirar en eixa tradició per a escriure la novel·la *Entre naranjos*, la trama de la qual transcorre principalment en la ciutat a finals del segle XIX. A més dels cítrics hi ha els conreus d'horta tradicionals. La indústria, desenvolupada espectacularment a partir dels anys seixanta i com a conseqüència de la crisi agrària, compta amb importants fàbriques dedicades a la producció alimentària. També són importants els negocis de fruites seques, gelats, paper, tints, filatures, cartonatges, impressió, construcció, mobles, begudes i alguns relacionats amb la producció agrícola. Finalment el sector dels servicis és conseqüència dels altres dos, i el creixement paral·lel es manifesta en la gran quantitat de tot tipus d'oficines: seus administratives, bancs, agències, concessionaris, comerços, etc.

Un passeig pel terme ens durà a conèixer bells indrets. Entre els quals hi ha la vall de la Murta, on es localitzen les despulles de l'històric cenobi que habitaren els monjos jerònims; la vall de la Casella, amb fonts i una reserva de cérvols; o la muntanyeta del Salvador, pròxima al nucli urbà, amb la millor panoràmica de la ciutat i una de les millors de la comarca, en la qual s'alça el santuari de la patrona, la Mare de Déu del Lluc.

Un passeig per la ciutat ens aproximarà a la seua història, tradicions i costums i podrem gaudir d'espais i de monuments com ara la casa consistorial, l'església de Santa Caterina, el llenç emmurallat, el Museu Municipal d'Alzira o l'Arxiu Municipal: principal centre d'investigació de la Ribera pels fons documentals que guarda.

Junt amb les festes patronals de juliol, dedicades als sants màrtirs Bernat, Maria i Gràcia, destaquen les festes de les Falles i les de la Setmana

Santa, declarades, ambdós, d'Interés Turístic Nacional; les que tenen lloc en el transcurs de l'any i organitzen les comissions agrupades entorn de la Junta Coordinadora de Festes de Barris i Partides, la romeria de la Murta, les de la Mare de Déu del Lluc i, més recentment, les de Moros i Cristians.

La ciutat va ser la pàtria, entre altres, dels escriptors i poetes Ibn Jadadja, Ibn Amira, Ibn Tomlus i Ibn al-Zaqqaq, dels eclesiàstics Joan Vera i Gilabert Martí, del cèlebre Gascó de Ciurana, del conegut com a Mestre d'Alzira, destacat pintor renaixentista de l'escola valenciana, i de l'industrial Luis Suñer.

RELACIÓ DE TOPÒNIMS

ELEMENTS FÍSICS

Orografia

Cingle Blanc
Cingle de les Àligues
Collado de la Senda de les Haques
Cova de les Maravelles
Creu del Cardenal
el Collado
el Flare
el Mirador
Estret d'Aigües Vives
Falda dels Navarros
les Orelles d'Ase
Muntanyeta del Salvador
Muntanyeta dels Guardes
Muntanyeta Redona
Pas del Llop
Pas del Pobre

Penya Roja
Pla de Bassetes Roges
Pla de la Mola
Pla de les Carrasques
Pla de les Penyotes
Pla del Portitxol
Portell d'Orelles d'Ase
Serra de Corbera
Serra de la Murta
Serra de les Agulles
Serra del Cavall Bernat
Tallat Blanc
Tallat Roig
Vall d'Aigües Vives
Vall de la Casella
Vall de la Murta
Valletes del Gallo

Hidrografia natural

Barranc de l'Estret
Barranc de l'Herba
Barranc de Barxeta
Barranc de la Barcella
Barranc de la Bossarta
Barranc de la Casa dels Morts
Barranc de la Casella
Barranc de la Murta
Barranc de la Paridera
Barranc de la Rabosa
Barranc de Mir
Barranc de Montortal
Barranc de Nardo
Barranc de Tora
Barranc de Velasco
Barranc de Vilella

Barranc de Xarta
Barranc del Baladre
Barranc del Duc
Barranc del Marqués
Barranc del Pou
Barranc del Racó de les Vinyes
Barranc del Toll
Barranc del Xarco de la Vaca
Barranc del Xavegó
Barranc dels Covilars
Barranc Fosc
Barranc Gran
Barranc Negre
Barranquet Fosc
Riu Verd (o dels Ulls)
Riu Xúquer

Hidrografia artificial

Font de Barber
Font de la Garrofera
Font de la Teula
Font de Tormos
Font dels Covilars
Font Jordana
Font Nova
Motor de Bru
Motor de Calot
Motor de la Botànica
Motor de la Creueta
Motor de la Murta
Motor de Margantoni
Motor de Moll
Motor de Montagut
Motor de Prats
Motor de Sant Bernat
Motor del Llancer

Motor del Lluent
Motor del Porcater
Motor dels Crusados
Motor dels Llauradors
Motor dels Sants Reis
Séquia de Bord
Séquia de Cabanyes
Séquia de la Figuereta
Séquia de la Palafanga
Séquia de Mulata
Séquia de Prada
Séquia de Rumbau
Séquia de Vistabella
Séquia del Braçal d'Alzira
Séquia del Mas Roig
Séquia dels Cadufets
Séquia Mare
Séquia Nova

PARTIDES I PARATGES

Partides i paratges

Barralbet
Benirabea
Berca
Cabanyes
el Barranc del Baladre
el Cano
el Cantal Gros
el Carrascal
el Convent
el Cremat
el Mas Roig
el Pla
el Pla de Corbera
el Pla de la Murta
el Pla de Xorro
el Racó de les Vinyes

el Ràfol
el Rec Nou
el Riuet
el Serradal
el Terrer Blanc
el Toro
el Xavegó
els Brucars
els Carrers de Saragossa
els Fondos
els Fondos de Maranyent
els Terrers de la Barraca
Escala de la Paridera
Escala de la Pitera
Fracà
Hort d'Alcàrria

Hort d'Arbona
Hort de Baltaro
Hort de Bru
Hort de Galvanyó
Hort de Magraner
Hort de Margantoni
Hort del Santíssim
l'Alborgí
l'Alfarella
l'Algoleja
l'Almàssera Vella
l'Almúnia
l'Assagador
l'Assut
l'Escala dels Retorets
l'Horteta
la Canyada
la Casella
la Coma
la Cova de l'Arena
la Llomada
la Murta
la Portella de Severí
la Solana
les Basses
les Eretes
les Mitges Fanecades
les Plantades
les Valletes
Maranyent
Massasseli

Materna
Mulata
Prada
Racó Ample
Racó de Guerrilla
Racó de la Bassa
Racó de la Pedra Viva
Racó de les Colmenetes
Racó de les Pables
Racó de les Retrames
Racó de Marussa
Racó de Matamoros
Racó del Flare
Racó dels Covilars
Racó dels Jaumets
Racó dels Salviars
Racó dels Tossalets
Racó Tancat
Racó Verd
Rumbau
Sant Bernat
Secanet de la Mariola
Tisneres
Tora
Tulell
Vallverd
Velasco
Vilella
Vista Alegre
Vistabella
Xixerà

PRESENCIA HUMANA

Poblament

Alzira
Casa de l'Olier
el Forn de Carrascosa
la Barraca d'Aigües Vives

la Muntanyeta
Santa Maria del Bonaire
Urbanització El Respirall
Urbanització Sant Bernat

Vies de comunicació

Assagador de la Barraca
AVE València-Alacant
Camí Baix de Corbera
Camí de Benicull
Camí de Calcesnegres
Camí de Fracà
Camí de l'Alborgí
Camí de l'Almúnia
Camí de l'Arena
Camí de l'Assagador de Llopis
Camí de l'Hort de Forqueta
Camí de l'Hort de Sandàlio
Camí de l'Hort del Lleó
Camí de l'Hort del Llidoner
Camí de l'Hort del Passiego
Camí de l'Ombria
Camí de la Barraca de Gipó
Camí de la Caseta de Piula
Camí de la Cova de les
 Maravelles
Camí de la Galiana
Camí de la Perera de Joana
Camí de la Perrera
Camí de la Solana
Camí de la Tia Pepa
Camí de la Travessa
Camí de les Valletes
Camí de Maranyent
Camí de Massasseli
Camí de Materna
Camí de Mona
Camí de Mulata
Camí de Patxorra
Camí de Prada
Camí de Pròsper
Camí de Pujol

Camí de Rumbau
Camí de Sant Bernabeu
Camí de Tulell
Camí de Velasco
Camí de Vilella
Camí de Vistabella
Camí del Barranc de la Casella
Camí del Barranc de la Rabosa
Camí del Butà
Camí del Cara-sol de la Casella
Camí del Cara-sol de la Murta
Camí del Carrascal
Camí del Forn de l'Ereta
Camí del Molí Genís
Camí del Pla
Camí del Pla de Xorro
Camí del Racó de les Vinyes
Camí del Racó de Rumbau
Camí del Rec Nou
Camí del Terror
Camí del Transformador
Camí del Xavegó
Camí dels Pescadors
Camí dels Tollers
Camí dels Xalets de Masso
Camí Vell de Corbera
Camí Vell de la Barraca a Simat
Carretera d'Albalat
Carretera d'Alberic
Carretera de Carcaixent
Carretera de Corbera
Carretera de l'Alcúdia
Carretera de Tavernes
Carretera de València
Ferrocarriil València-Alacant

Altres llocs d'interés

Calvari de la Muntanyeta
Camp de Tir de la Casella

Capella del cementeri
Cementeri municipal

Creu coberta
Creu monumental
Ecoparc
Ermita de la Casella
Ermita de Sant Judes Tadeu
Estació d'Alzira
Granja de Sant Bernat
Granja dels Burros
Hospital
Molí de Genís
Muntanya Assolada

Muralles àrabs
Pileta de Sant Bernat
Polígon Industrial Carretera
d'Albalat
Polígon Industrial d'Alzira
Pont de l'Estret
Pont del Riu dels Ulls
Reial Santuari de la Mare de
Déu del Lluc
Santuari dels Sants Patrons
Subestació elèctrica

LA GARROFERA

Orografia

el Palmeral
Lloma de Missana

Lloma del Mig
Serra del Cavalló

Hidrografia natural

Barranc de la Manyana
Barranc de la Senyora
Barranc de les Aigüetes
Barranc de les Moreres

Barranc de Malet
Font del Badall
Rambla d'Alberic
Riu Xúquer

Hidrografia artificial

Canal Xúquer-Túria
Séquia de la Reva

Séquia Real del Xúquer

Partides

el Corral de Caballero
el Corral de Tarín
el Garroferal
el Molló d'Antella
el Palmeral
el Pla de Cristòfol
el Pouet d'Escrivà
el Realenc
els Tolls

la Casa de Mariano Sanz
la Casa de Quitorra
la Casa de Soriano
la Casa del Pou
la Casa Vella de Soriano
les Cases del Pare Josep
les Polseres
Malet
Missana

Poblament

Casa del Flare
el Lavadero
la Garrofera

Urbanització Alteró de les
Polseres

Vies de comunicació

Camí d'Alberic
Camí de la Quitorra
Camí de la Rambla d'Alberic
Camí del Pla de Cristòfol

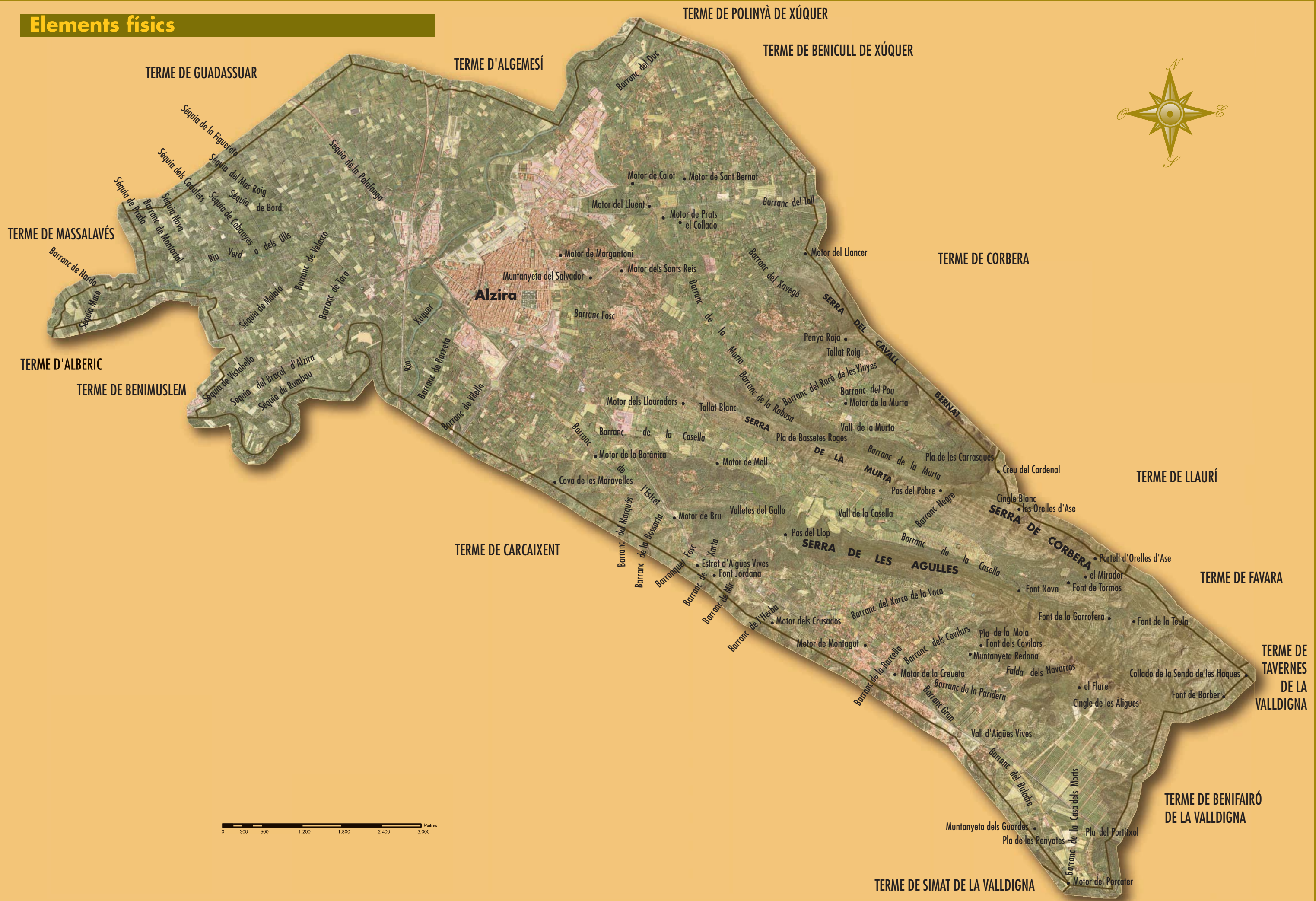
Camí del Polvorí
Camí dels Tolls
Carretera d'Alberic

Altres llocs d'interés

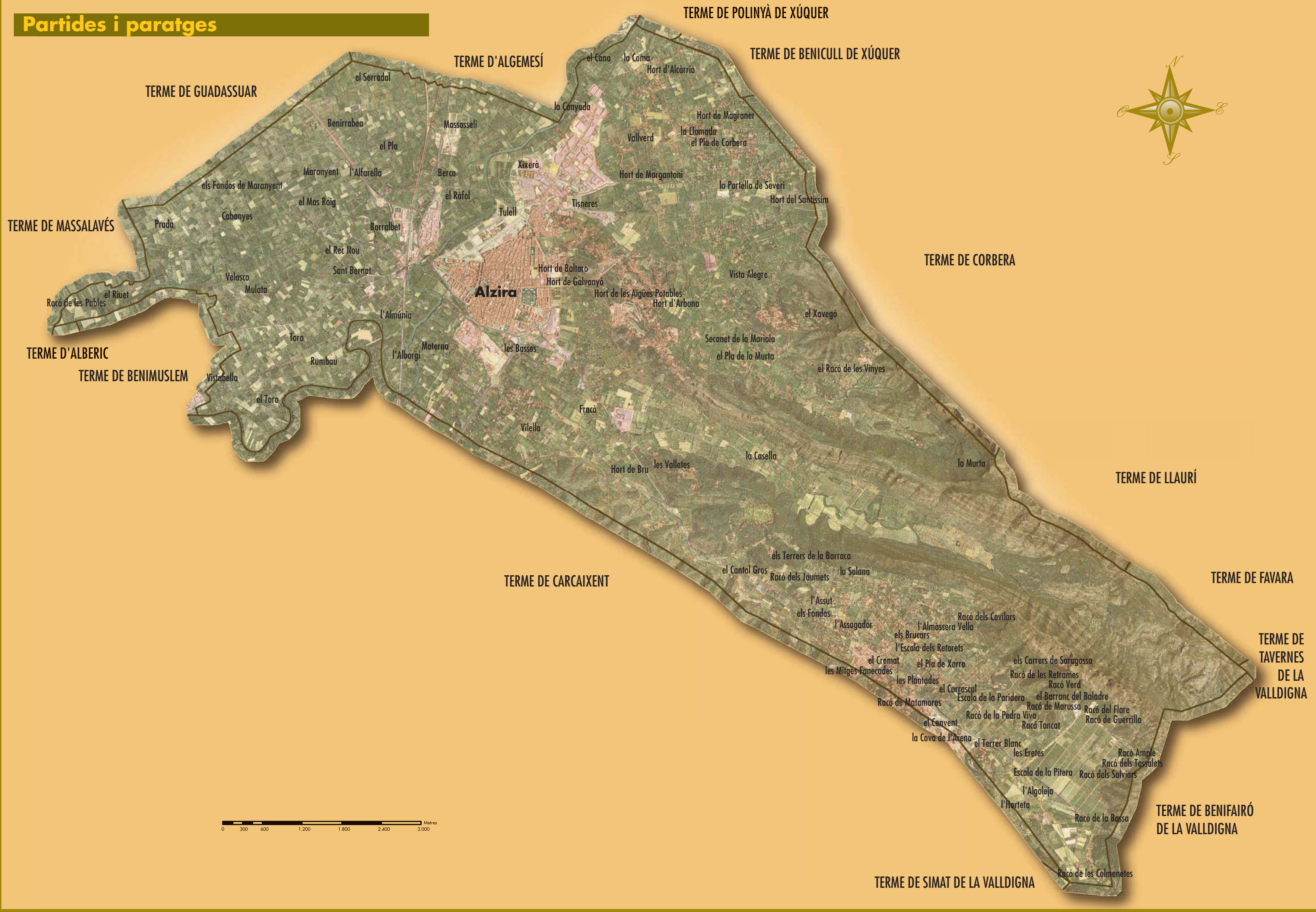
Molló d'Antella

Pedrera

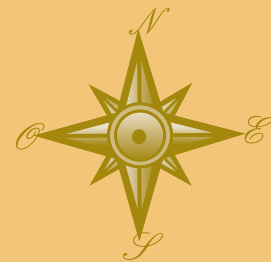
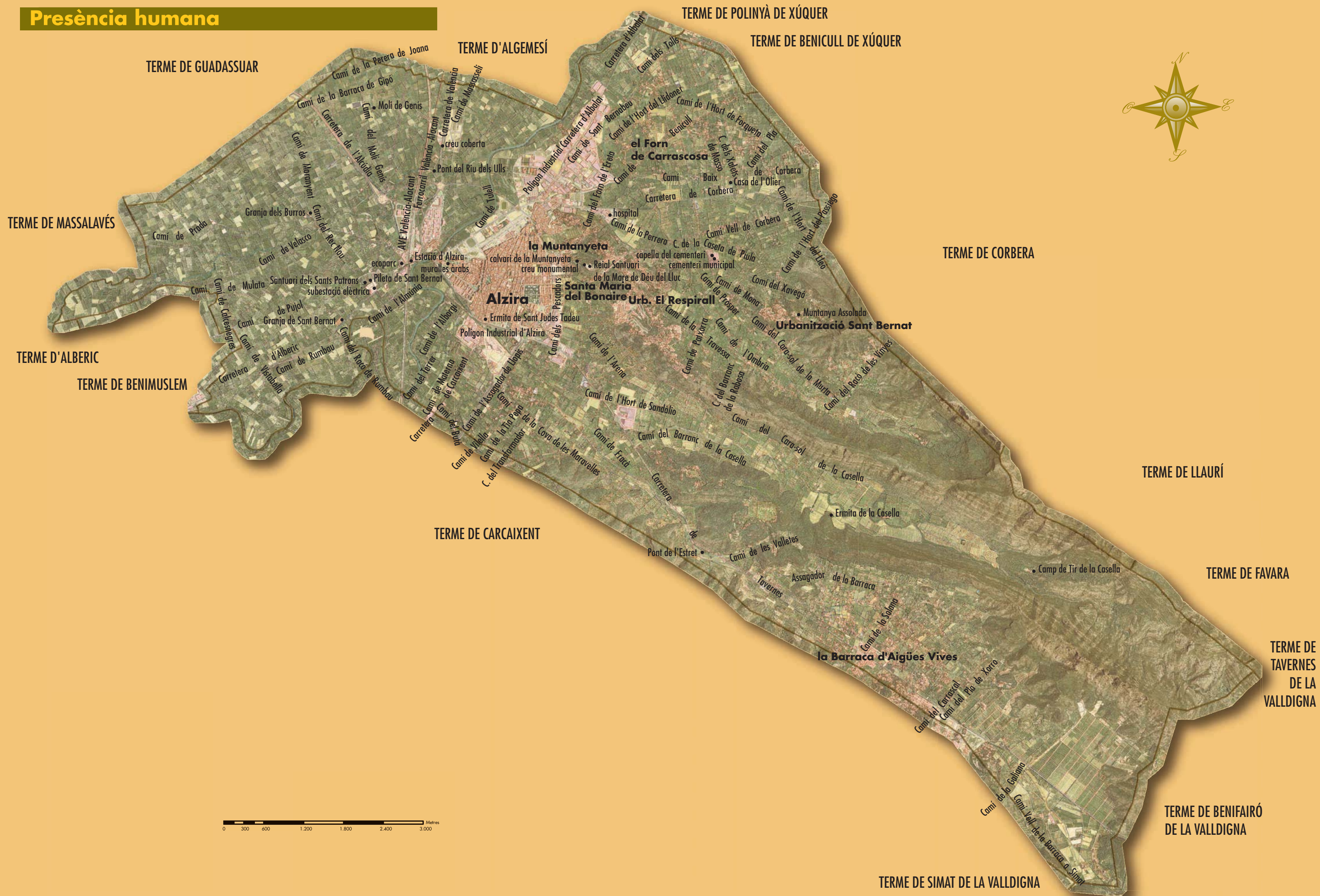
Elements físics

Partides i paratges

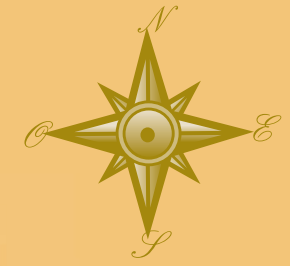

Presència humana

0 300 600 1.200 1.800 2.400 3.000 Metres

La Garrofera

TERME DE GUADASSUAR

